

Halit Ziya'nın 'Kırk Yıl'ı ve bizde hatıra yazma geleneği

ALIM KAHRAMAN

*Halit Ziya Uşaklıgil'in çocukluk yıllarından II. Meşrutiyet'e kadar, hayatının yaklaşık kırk yılını içine alan hatıralarını topladığı kitabı "Kırk Yıl", Abdullah Uçman'ın bazı notlar ve başına koyduğu bir yazıyla zenginleştirdiği yeni bir baskı ile **Yapı Kredi Yayınları**'ndan çıktı.*

Kırk Yıl, Halit Ziya Uşaklıgil'in çocukluk yıllarından II. Meşrutiyet'e kadar, hayatının yaklaşık kırk yılını içine alan hatıralarını topladığı kitabıdır. **Kitap, Yapı Kredi Yayınları** arasında, Abdullah Uçman'ın bazı notlar ve başına koyduğu bir yazıyla zenginleştirdiği yeni bir baskı daha yaptı. 1930'lu yılların ilk yarısı içinde kaleme alınan eser, gazetelerde tefrika edildikten sonra, ilk olarak, beş cilt halinde 1936 yılında basılmıştı. Yazıldığı yıllardan daha öncesine doğru bakarsak, eserin hatıra edebiyatımız içinde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu anlarız.

Avrupalı anlamıyla hatıra türüne girebilecek çalışmalar, bizde XIX. yüz yılın ikinci yarısı içinde görülmeye başlanır. Ancak, II. Meşrutiyet'ten sonra maya tutar. Buna rağmen başlangıçta devlet adamlarınca kaleme alınan siyasi içerikli hatıralardan başka, edebî değeri bulunanlar pek azdır. Muallim Naci'nin Ömer'in Çocukluğu (1891), Ali Kemal'in gazetede tefrika halinde yarım kalan Ömrüm'ü (1913) dışında Cumhuriyet dönemi öncesinde ele gelir bir hatıra rastlanmaz.

1924'ten Halit Ziya'nın Kırk Yıl'ı yazıp yayımladığı yıla kadarki on yıl içinde, edebî anlamda hatıra yazarlığında dikkat çekici bir gelişme olur. Ahmet Rasim 1924'te Muharrir, Şair, Edip, 1927'de Falaka adlı **kitapları** yayımlar. O yıllarda yurt dışında yaşayan Halide Edip doğrudan İngilizce yazdığı hatıralarını 1926'da İngiltere'de Memoirs adıyla çıkarır. Tesadüfe bakın ki Yahya Kemal çok sonraları yayımlanacak olan çocukluk, gençlik ve Paris hatıralarını, o sıralar elçilik göreviyle bulunduğu Varşova'da yazmaya başlamış, önemli bir bölümünü de tamamlamıştı. Türk asıllı ilk tiyatro adamımız olan Ahmet Fehim Bey, 1928 yılında bir gazetede hatıralarını tefrika eder. Hüseyin Cahit Yalçın Edebi Hatıralar'ını Halit Ziya'yla aynı yıllarda yazıp yayımlar.

Ortaya çıkan hareketlenme anlamlıysa da Türkçede bir-iki kitabın dışında (A. Rasim ve H. Cahit) **kitaplaşmış** eser görünmemektedir. Kırk Yıl'ın yayımının ardından Yaşar Nabi, her cildin yayımlanmasını merak ve alaka ile beklediğini belirten bir yazı yazar. Eseri "son yılların en büyük edebî hadiselerinden biri" olarak ilan eder. Bu sözlerini şöyle tamamlar: "Türk romancılığına modern tekniği ile kılavuzluk etmiş olan Halit Ziya'nın Kırk Yıl'ı temenni

edelim ki memleketimizde yeni bir çığırın, hatıra edebiyatının da rehberi olsun."

Eser için söylenen bu heyecanlı sözler, biraz abartılı gibi görünse de aslında tam yerini bulan hüküm ve temennilerdir. Yukarıda ortaya koyduğumuz tablo bunu gösteriyor. Kırk Yıl'ı göz dolduran içeriği yanında artistik üslubu ve tekniğiyle türünün öncü bir örneği olarak kabul etmek yanlış olmaz. 1935'te, bir hesaba göre Halit Ziya yetmiş yaşındaydı. Bu durum düşünüldüğünde yazdığı eserin, kendi türünde, Türk edebiyatına birçok bakımdan öncülük yapacak olması dikkate değer bir durumdur. Gerçi dil ve üslup olarak edebiyatımız, o yıllarda, Halit Ziya'nın kurucusu olduğu Edebiyat-ı Cedide nesrinden çok uzakta, bambaşka sulara yol alıyordu. Uzun yıllar içinde araya başka deneyimler girmişti. Ancak, Halit Ziya da bu farklı deneyimlerin içinden geçmiş, özde kendi nesrine sadık kalmakla birlikte dilde yaşanan

...

Kırk Yıl

Halit Ziya Uşaklıgil

Haz: Abdullah Uçman

Yapı Kredi Yayınları

2017

576 sayfa

sadeleşme hamlelerinden hiç etkilenmemiş de değildi. Kırk Yıl, günü içinde hâlâ Edebiyat-ı Cedide edebiyatının bazı reflekslerini sürdüren bir eserdir. Buna rağmen yazarın 1900'lerin hemen öncesinde kullandığı dile göre daha sade bir Türkçeye yazılmıştır. İçinde "arsulusal" gibi, gününün sıcak dil gelişmelerini yansıtan bir-iki kelimeyi bile bulmak mümkündür.

Halit Ziya, kırk yaşına kadar İzmir ve İstanbul arasında mekik dokuyarak geçen yıllarını anlatır bu eserinde. Yazar Eyüp'te doğmuş, aile daha sonra Fatih'e yerleşmiş, yazlık olarak da Üsküdar İhsaniye'yi kullanmıştır. O, toplum içinde kendi reyini belirtmekten çekinmeyen biridir, ancak bunu dilini bularak insanları kırmadan yapmayı bilir. Yaradılış olarak barışçı ve alçak gönüllü bir yapıdadır. Kendini dedikodulu bir düzlemin üstünde tutan, mevcut problemlere isabetli çözümler üretmesini bilen, söz ve tavırla etkili biridir. Etrafınca sevilen ve aranan bir insandır. Buna rağmen bazı kiskançlıklara hedef olmaktan hiçbir zaman kurtulamaz.

Eserlerindeki psikolojik kavrayış derinliği gündelik hayatı içinde de işleyiş halindedir. Yeni bir yapılanma yaşanan toplumun gerilim ve elektriklenmelerinden doğan sıkıntılara aile hayatının acıları da karışır. Çocuklarının küçük yaşta hastalıklı ve ölümü, bazı yakınları ile aile bireylerinin intiharla biten psikolojik çökme iç dünyasında derin sarsıntılara yol açar. Tüm bu acılar eserleri için de belirleyici olur.

İzmir'deki eğitimini bir papaz okulunda sürdürmüş olması, ailesinin kararıyla olmasına rağmen çevresince hep yadırganmıştır. Batı kültürünü yakından tanıyıp oradan hayat ve eserlerine kattığı Batılı unsurlar dolayısıyla aşırı Batıcılıkla itham edilmiştir. Hâlbuki hatıraları dikkatle okunduğunda hayat ve eserinin hiç kaybolmayan yerli çehresi de fark edilmektedir. Babasına ayırdığı satırlar bunun en güzel göstergelerindedir. Ticaret merkezli büyük aile içinde baba Hacı Halil Efendi iç yaşantıyı önceleyen, manevî hayata meyilli kişilik yapısıyla farklıdır:

"İzmir'den gelince babamı Eyüp'e sevk eden sebebi onun kalbi temayüllerinde aramak lazımdır. O, (...) bir iş adamı olmaktan ziyade bir fikir ve his adamı idi. Zamanında yegâne tahsil zeminini teşkil eden Arap ve Acem lisanlarıyla iştigal edilmiş, henüz çocuk iken babasının yanında hacca gitmiştir. Farsî ile ziyade uğraşmasından Mesnevi ve Hafız-ı Şirazi ile fazla ülfeti husule gelmiş, onların telkinleri kendisini tasavvufla iştigale sevk etmiştir"

Bu tasavvuf erbabı babanın Eyüp'te "eski bir muhibbi" vardır. Halit Ziya üzerinde de çok olumlu izler bıraktığı Kırk Yıl'da birkaç kere dile getirilen bu kişi "Mehmet Bey namında, vakur, asil, kibar, her surette muhterem bir zat"tır. Halit Ziya'ya adım veren de odur: "Ben doğunca babamın pek derin hislerle taziz ettiği muhibbinin kucağına verilmişim. Kulağıma o ezan okumuş ve parmağıyla dudaklarıma bastırarak bana: Mehmet Halit Ziyaettin adını vermiş."

Acaba zamanla Batılı bir kisveye bürünen Halit Ziya'nın tavırlarındaki kibarlık, alçakgönüllü ve olgun hallerinde babasına ait bu dünyanın hiç mi rolü olmamıştır? En azından adına şifrelenmiş bir şeyler yok mudur? O muhterem zat Mehmet'le kendi adını, Halit'le semte adını veren Halit Ebu Eyyub'u, Ziyaettin'le de dönemin bir tasavvuf büyüğünü kastetmiş olmasın?